

УДК 316.346.32–053.6:37.014.68

Кучеренко О.В.

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті визначені основні етапи становлення та розвитку СС; описані головні проблеми, з якими зустрічаються члени органів СС. Також показана значущість СС для ВНЗ та розкрита сутність діяльності на прикладі організації роботи органів СС у Чорноморському державному університеті ім. П. Могили.

Ключові слова. Студентство, студентське самоврядування, органи студентського самоврядування, вищий навчальний заклад.

В статье определены основные этапы становления и развития СС; описаны главные проблемы, с которыми сталкиваются члены органов СС. Также показана значимость СС для ВУЗа и раскрыта сущность деятельности на примере организации работы органов СС в Черноморском государственном университете им. П. Могили.

Ключевые слова. Студенчество, студенческое самоуправление, органы студенческого самоуправления, высшее учебное заведение.

The article identifies the main stages of becoming and development of the students' self-government, described the main problems encountered by members of the students' self-government. Also shown the importance of students' self-government for higher education institution and disclosed the essence of the example of the work of the students' self-government in the Petro Mohyla Black Sea State University.

Key words. Students, students' self-government, bodies of students' self-government, higher education institution.

На даний час у науковій літературі немає загальноприйнятого визначення терміну «студентське самоврядування», не розроблені типова і приблизна модель організації, немає показників стану і розвитку, що не дозволяє сформулювати науково-обґрунтовану систему заходів з боку держави та громадських інститутів з розвитку студентського самоврядування в нашій країні. Це робить вкрай важливим необхідність сучасного соціологічного аналізу студентського самоврядування в українських вищих навчальних закладах як явища, пошук та апробацію найбільш оптимальних моделей його організації з метою активізації їх роботи. Узагальнення та аналіз сучасної соціальної практики студентського

самоврядування, з одного боку, дозволить уточнити загальні тенденції і динаміку цього соціального явища, а з іншого – змалювати основні цілі та організаційну структуру, виробити загальні рекомендації до їх вдосконалення та розвитку. До цих пір не проведено всебічний науковий аналіз сучасного стану проблем та перспектив розвитку студентського самоврядування в масштабах всієї країни.

Таким чином, можна побачити явну невідповідність між об'єктивною суспільною потребою в ефективній діяльності органів студентського самоврядування, з одного боку, та розбалансованим і недостатньою увагою професорсько-викладацької, адміністративної та студентської аудиторії до вирішення даного питання, з іншого.

З кінця 90-х років ХХ ст. і до теперішнього часу можна говорити про посилення інтересу і в теорії, і на практиці до проблем організації самоврядування молоді, яка навчається.

Особливий інтерес викликають дисертаційні дослідження останніх років українських науковців Т. Бондар і К. Потопи та російських Н. Бугаєнка, Г. Гарбузової, І. Василенко, А. Воробйової, О. Ісаєва, О. Колмогорової, Р. Муртазіна, В. Овчинникова, В. Певзнер, Р. Сопівник, М. Шікова, В. Яхно, які у своїх роботах розглядають історію студентського самоврядування, тенденції його розвитку у країнах ближнього та дальнього зарубіжжя; визначають самоврядування студентів як соціальний феномен, фіксують значення студентського самоврядування у вихованні професійно значущих якостей майбутніх фахівців, обґрунтовують організаційні аспекти ефективного самоврядування студентів.

Проблемам європейської практики студентського самоврядування в університетах України присвячений збірник за ред. проф. Т.Буяльської. Фундаментальні положення багатьох відомих педагогів і психологів України (А. Барбарига, І. Бачило, І. Бех, Я. Болюбаш, С. Вітницька, В. Даниленко, К. Левківський, В. Оржеховська, М. Приходько, М. Сметанський, В. Шинкарук та ін.) свідчать про те, що без максимального використання ресурсів студентського самоврядування не можна вибудувати європейську якість освіти, готувати конкурентоспроможних фахівців, сформувані у студентів почуття відповідальності, вміння розв'язувати соціальні, економічні та культурно-освітні проблеми.

Визначити на основі аналізу наукової літератури основних етапів становлення студентського самоврядування, його проблем, значення для вищого навчального закладу. Розкрити сутність діяльності на прикладі організації роботи органів студентського

самоврядування у Чорноморському державному університеті імені Петра Могили.

Студентство є тим показником, за яким визначається інтелектуальний та культурний рівень будь-якої держави на будь-якому етапі її становлення. Як зазначає С. Вітницька, студентство, як складова молодіжної суспільної групи, наділена всіма якостями, властивими молоді. Водночас студентство має свої особливості, однією з яких є соціальний престиж, оскільки більшість студентів усвідомлюють, що вищий навчальний заклад – це один із засобів соціального просування [1, с. 9].

Дослідник І. Янищук розглядає студентське самоврядування як системно-цілісне утворення з притаманними йому якісно новими характеристиками. Метою створення такої системи є передусім соціалізація особистості майбутнього фахівця, визначення моральних орієнтирів. Для системного підходу до організації СС характерне те, що воно охоплює всі сфери життєдіяльності вищого навчального закладу: навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, побут, дозвілля, участь у суспільно-громадському житті й поширюється на всі рівні академічної громади: групи, факультету, університету [8, с. 215].

«Студентське самоврядування є важливим чинником розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації», наголошується в рекомендаціях Міністерства освіти і науки України вищим навчальним закладам [7, с. 4].

Студентське самоврядування репрезентує не лише студентську громаду свого вищого навчального закладу, а й покликане ефективно діяти у багатовекторному форматі: від захисту прав студентів до раціональної організації їх дозвілля. Інститут студентського самоврядування є одним із каталізуючих засад розбудови громадянського суспільства, виховання громадянина України ХХІ століття [3, с. 48].

Ідеї розвитку СС пройшли певний шлях, їх реалізація була адекватною соціально-гуманітарному стандарту суспільства та підпорядковувалася загальним вимогам підготовки майбутнього фахівця. Нині студентському самоврядуванню відводиться провідна роль у вирішенні цілої низки завдань із соціалізації студентської молоді, формування в неї активної громадянської позиції, організаторських навичок і професійної компетенції.

У своєму дослідженні І. П. Краснощок визначає наступні етапи становлення, розвитку та функціонування студентського самоврядування в умовах сучасного ВНЗ [2, с. 160-162]:

I етап – *цільовий*, полягає в розробці загальної цільової програми (визначення перспектив) розвитку СС (на рівні групи, факультету, ВНЗ) за активної консультативної допомоги педагогів і з урахуванням пропозицій, ініціатив студентів.

Розпочинати необхідно із створення умов для прояву здібностей, інтересів кожного студента, що передбачає обов'язкове цілеспрямоване включення студентів до різних видів діяльності (спортивної, культурно-масової, волонтерської тощо). На цьому етапі важливе значення мають діагностичні процедури, які дозволяють вивчити індивідуальні та загальні особливості студентського контингенту (інтереси, проблеми, потреби тощо). Також важливо ознайомити студентів з традиціями, які склалися у ВНЗ; програмою перспективного розвитку закладу; з ресурсом, який можуть використовувати студенти для задоволення своїх потреб, інтересів, здібностей. І найголовніше, не залишити поза увагою жодну студентську ініціативу.

Результатом даного етапу є визначення системи різних цільових програм розвитку СС відповідно до ініціатив, потреб, інтересів студентів та цілей, можливостей навчального закладу. Також на цьому етапі визначаються студенти-активісти, які володіють лідерськими здібностями та проявили себе в навчальній чи поза аудиторній діяльності.

На II етапі – *мотиваційно-стимулюючому* з урахуванням здібностей, інтересів, потреб студентів через підтримку та стимулювання творчої ініціативи майбутніх фахівців здійснюється формування мотивації участі студентів у громадсько-корисній, організаційній та управлінській діяльності.

В результаті у значної частини студентів має бути сформований інтерес до організації дозвілля, покращення побуту, вирішення питань соціального захисту на ініціативному рівні, а також виділитися та частина студентів, яка з готовністю поставиться до прийняття тих чи інших повноважень у самостійній організації позааудиторних заходів по реалізації визначених на першому етапі цільових програм.

III етап – *формування структури органів студентського самоврядування та розподіл повноважень* – полягає в організації демократичних процедур вибору реальних студентських лідерів. Лідерство в системі СС вирізняється багатством ролевих позицій, зумовлених різноманітністю програм його реалізації та характеру повноважень.

Найважливіший результат даного етапу полягає в тому, що до органів СС демократичним шляхом обираються соціально активні студенти, які користуються повагою у своєму середовищі та мають відповідні здібності, уміння і почуття відповідальності за реалізацію конкретного напрямку громадсько-корисної діяльності та усвідомлюють цінність цієї діяльності для колективу та особистісної самореалізації.

IV етап – *діяльнісний* – можна назвати основним, оскільки тут починається справжня «проба сил» у реалізації студентської ініціативи при виконанні визначених цільових програм. Діяльність студентів полягає в аналізі життєдіяльності ВНЗ взагалі і студентського колективу зокрема, конкретизації завдань, плануванні, проектуванні та використанні найбільш ефективних форм реалізації програм, в організації й проведенні колективних студентських справ.

Результатом етапу є зміцнення співпраці та взаємодії студентів й викладачів, студентів й адміністрації ВНЗ у реалізації особистих, громадсько-корисних, культурно-освітніх цілей; досягнення в особистісно-професійному розвитку кожного студента; розкриття здібностей студентів, підвищення їх соціальної активності, формування організаційних та управлінських умінь; підвищення рівня згуртованості студентського колективу.

V етап – *оціночно-результативний* – передбачає підведення підсумків відповідного періоду розвитку СС. На цьому етапі важливо скласти діагностичну карту, згідно з якою має бути оцінено вплив цільових програм, що реалізуються, на згуртування колективу, задоволення потреб й інтересів студентів а також особистісно-індивідуальні досягнення кожного студента. Також важливо встановити моменти недосконалості, недоліки, які на новому етапі необхідно подолати. Колективно визначаються перспективи подальшого розвитку СС у ВНЗ.

Аналізуючи розвиток СС у деяких ВНЗ України, фахівці в даній сфері відокремлюють низьку проблем, що перешкоджають ефективному функціонуванню цього інституту в нашій державі [6, с. 13-14]:

1. Неналежне законодавче регулювання інституту студентського самоврядування. Згідно з існуючим законодавством, права участі студентського самоврядування в розв'язанні питань, що стосуються вищої освіти, нерідко є лише декларативними і дуже обмеженими.

2. Недостатнє фінансування органів студентського самоврядування для реалізації завдань та виконання власних функцій.

3. Недостатня поінформованість про діяльність органів студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України,

що в свою чергу зумовлює низьку мотивацію студентів до участі в роботі цього інституту.

4. Співіснування у вищих навчальних закладах України двох організацій – студентського самоврядування та профспілок, повноваження яких у питаннях, що стосуються захисту прав студентів, на законодавчому рівні визначено значно конкретніше й ширше.

Студентське самоврядування у вищому навчальному закладі є невід’ємною складовою і відіграє велике значення, а саме [5, с. 250]:

- сприяє соціалізації особистості, допомагає студентам відчувати складність соціальних відносин, формувати соціальну позицію, виявляти свої можливості в реалізації лідерських функцій;

- забезпечує виховання якостей, які необхідні для подолання складностей соціального життя;

- розвиває організаторські здібності студентів, збільшуючи кількість умілих організаторів конкретних справ;

- формує відчуття відповідальності;

- виховує самостійність як рису людини, її ініціативність;

- розвиває відносини взаємної відповідальності;

- сприяє самоактивізації, здійсненню саморегулювання, самоконтролю.

Таким чином, студентське самоврядування можна визначити як процес реальної участі студентів в управлінні життєдіяльністю свого колективу, у взаємодії з усіма органами управління навчальним закладом; провідний фактор соціалізації, самоствердження, самореалізації студентської молоді, формування ініціативності, соціально-особистісної активності, лідерських якостей, організаторських умінь і соціальної відповідальності майбутніх фахівців; основу розвитку та поглиблення демократичних засад вузівського життя та підвищення ролі вищої школи як соціальної системи.

Студентське самоврядування за своїм об’ємом, а не завжди за змістом вказує на демократичність своїх засад, прозорість діяльності, ефективність роботи та розвиток професійних, організаторських та управлінських навичок, формування особистості, що відповідає вимогам сучасності. Отже, за означенням студентське самоврядування виступає необхідною складовою формування майбутньої еліти нації, але для реалізації усіх можливостей та функцій повинні бути створені сприятливі умови як з боку держави, так й адміністрації освітнього закладу.

У багатьох ВНЗ України створенню органів студентського самоврядування передували листи Ректорам вищих навчальних закладів від 8 листопада 2004 року, у якому Міністерство освіти і науки звертає увагу на необхідність створення у вищому навчальному закладі Положення про студентське самоврядування, яке має бути затверджене в установленому порядку, залучення органів студентського самоврядування до розгляду питань змісту та організації навчання.

Студентське самоврядування у Чорноморському державному університеті імені Петра Могили (далі – ЧДУ ім. П. Могили) – це не просто формальна організація, яка виконує певні нормативні функції, – це самостійний та дієвий студентський інститут, це ініціативна, відповідальна спільна діяльність небайдужих до власної долі студентів, спрямована на вирішення будь-яких питань життєдіяльності студентської громади. Студентське самоврядування в університеті всіляко співпрацює та допомагає адміністрації ВНЗ, деканам факультетів та директорам інститутів у створенні комфортних умов для навчання та самовираження кожного студента. Воно руйнує бар'єри, які виникають між представниками різних соціальних груп та стає на боці кожного студента у вирішенні проблемних питань.

У ЧДУ ім. П. Могили ефективно діє студентське самоврядування: студентська колегія університету, студентські деканати факультетів, які обираються терміном на два роки прямим таємним голосуванням студентів (згідно з Положенням про студентське самоврядування в університеті).

Студентська колегія – важлива ланка, яка зв'язує керівництво університету та студентів. Це – орган, що, насамперед, представляє інтереси студентства, тому у своїй діяльності ставить перед собою завдання, як найкраще ці інтереси врахувати.

Основними завданнями органів студентського самоврядування загалом [4, с. 216], та у ЧДУ ім. П. Могили зокрема є:

- забезпечення і захист прав та інтересів студентів;
- забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- сприяння у створенні необхідних умов для проживання і відпочинку студентів;
- створення студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами, земляцтва тощо;

- організація співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями;
- сприяння проведенню серед студентів соціологічних досліджень; - сприяння працевлаштуванню випускників;
- участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

При цьому сенс діяльності органів студентського самоврядування полягає у вирішенні реальних проблем студентів та отриманні досвіду самоорганізації свого життя, а не у включенні в існуючу систему керівництва-виконання.

Структура студентського самоврядування ЧДУ ім. П. Могили не обмежується Студентською колегією.

Як правило, студенти самі ініціюють створення подібних органів, навіть на рівні факультету. Таким чином на кожному факультеті вже не перший рік існує Студентський деканат. Цей орган студентського самоврядування має чітку структуру (студентського декана, відповідального керівника за наукову роботу, за зв'язки з громадськістю та ін.). Станом на 01 жовтня 2013 року в ЧДУ ім. П. Могили на денному відділенні навчаються 3352 студенти, проте з них лише 8 % беруть активну участь в діяльності органів студентського самоврядування.

Аналіз стану матеріально-технічної бази сучасних органів студентського самоврядування дозволив виявити, що в ЧДУ ім. П. Могили наявні: окреме приміщення для роботи СС, оргтехніка, телефон, факс, ноутбук з постійним підключенням до мережі Інтернету. Тобто можливості використання матеріально-технічних ресурсів ВНЗ у забезпеченні діяльності органів студентського самоврядування сьогодні можна вважати задовільним, а це є хорошою базою для розвитку потенціалу.

Представники органів студентського самоврядування входять до складу Вченої ради та стипендіальної комісії.

Зараз існують деякі негативні тенденції, що відбуваються «під виглядом розвитку студентського самоврядування»: залучення студентства в «політичні ігри», плата за участь у масових акціях і мітингах, що вживають ряд молодіжних політичних організацій. Але адміністрація ЧДУ ім. П. Могили жодного разу не створювала перешкоди для діяльності студентської громади, а також не змушувала студентів робити чогось такого, що їм не до вподоби або ж брати участь у певних провокаційних заходах. Важливо зазначити, що Студентська колегія додержується позиції не втручання у політичне життя нашої країни, зберігає позицію нейтралітету до будь-якої існуючої політичної сили, цим самим дотримуючись одного із головних принципів зовнішньої політики університету. Студентське

самоврядування в університеті стало тим підґрунтям, де майбутні фахівці набувають навичок організаторських та управлінських здібностей, які стануть їм у нагоді в майбутньому.

Студентство, як соціальна група, з характерними для її вікової категорії рисами (тяга до спілкування, спільної діяльності, громадської активності) оформлялося до потужного громадського руху, з чіткою структурою, завданнями, формами та напрямками діяльності.

На сучасному етапі існування українського суспільства студентське самоврядування перебуває ще в процесі розвитку, оскільки не всі ще здатні повірити у його силу, не всі розуміють що являє собою студентське самоврядування і для чого воно взагалі існує. Але можна помітити таку тенденцію, що старші більш обізнані і більше вірять, як в студентське самоврядування, так і в його силу. Звичайно, сучасне студентське самоврядування в більшості навчальних закладах України не є досить самостійним, що і не дозволяє студентам повністю повірити в нього і розкрити себе, реалізувати свої права та обов'язки. Але активна участь у самоврядуванні, в його організації, тобто активне студентське життя, звичайно позитивно впливають на особистість, на її особисті якості.

Існує потреба у подальшому дослідженні змісту поняття самоврядування, зокрема, студентського самоврядування, а також дослідженні сутності студентського самоврядування як інституту громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аносов І.П. Соціально-педагогічні основи студентського самоврядування як джерела демократизації вищої школи (управлінський аспект) / І.П. Аносов, В.М. Приходько, М. І. Приходько. – Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. – 196 с.
2. Краснощок І.П. Теоретичні аспекти розвитку студентського самоврядування / І.П. Краснощок // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2012. – № 16, кн. 1. – С. 154-163.
3. Кращенко Ю. Владні структури і студентське самоврядування: від субординаційних відносин до соціально-партнерської взаємодії / Ю. Кращенко // Полтавський регіон: на пульсі держави: загально політ., навч., довід., інформ. вид. – № 2 (5), квіт.-черв. 2008. – Полтава : АСМІ. – С. 47-51.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К. : Знання, 2005. – 486 с.

5. Осипова Т. Ю., Бартенєва І. О, Біла О. О. Виховна робота зі студентською молоддю: Навчальний посібник / За заг. ред. Т. Ю. Осипової. – Одеса : Фенікс, 2006. – 288 с.

6. Студентське самоврядування в Україні. – К. : «Молодіжна альтернатива», 2004. – 60 с.

7. Студентське самоврядування як невід'ємна складова демократизації вищої школи. Укладачі: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, К. М. Левківський, В. І. Даніленко; відп. ред. М.Ф. Степко. – К. : Освіта України, 2005. – 49 с.

8. Ящук І.П. Оптимізація діяльності органів студентського самоврядування у вищих навчальних закладах у контексті реалізації ідей А.С. Макаренка / І. П. Ящук // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. пр. – Полтава: Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка; АСМІ, 2008. – Вип. 4. – С. 214-221.